

вирішення питання про повне розмежування відповідальності держави Україна як засновника (учасника) юридичної особи (господарського товариства) та юридичних осіб (господарських товариств) з її участю.

Для законодавчого врегулювання проблеми розмежування відповідальності держави Україна та державних підприємств необхідно розробити та ухвалити Закон України «Про порядок реорганізації державних підприємств в господарські товариства», яким передбачити: механізм такої реорганізації; строк проведення повної реорганізації усіх державних підприємств в господарські товариства; скасування діючих в Україні правових норм, якими регламентовано діяльність державних підприємств.

Список літератури: 1. Мацко А. С., Кісілевич О. М. Дослідження відповідальності держави у міжнародному приватному праві та її роль у забезпеченні гарантій фізичних та юридичних осіб // *Методологія приватного права: Зб. наук. праць. (за матеріалами наук.-теорет. конф., м. Київ, 30 травня 2003 р.)* / Редкол.: О. Д. Крупчан (голова) та ін. К., 2003. 2. Гаврилов В. В. Международное частное право: общая часть. Владивосток, 1997. 3. Давиденко О. Долгосрочные виды внешнеэкономической деятельности и роль суверенитета государства в международном частном праве // *Юридическая практика*. 2000. № 9. 4. Кукса В. «Руслан» і Феміда // *Дзеркало тижня*. 2003. № 2. 5. Попов Ю. Поняття права господарського відання в рішенні іноземного суду // *Українське комерційне право*. 2004. №5. 6. Федняк Г. С., Федняк Л. С. Міжнародне приватне право: Навчальний посібник. К., 2000. 7. Це ще не крапка // *Голос України*. 2003. № 247. 8. Решение окружного Апелляционного суда США от 15.11.2002г. по делу № 01-7947 и 01-9153 «О признании решения иностранного арбитражного суда // *Юридическая Практика*. 2002. № 49, 2002. № 50. 9. Европейская конвенция об иммунитете государств от 16 мая 1972 года. Международное частное право. Сборник документов. М., 1997.

Надійшла до редколегії 04.07.06

Є. А. Греков

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ПОНЯТТЯ ТВОРУ АРХІТЕКТУРИ ЯК ОБ'ЄКТА АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Творча діяльність людини у галузі науки, літератури і мистецтва є розгалуженою системою та має багатогранний характер, що ускладнює правову регламентацію та охорону здобутків авторів засобами авторського права з огляду на специфіку прояву товарних властивостей окремих об'єктів авторського права. Значну увагу зі сторони творчої еліти привертають питання стану та перспектив розвитку правової охорони прав інтелектуальної власності у сфері будівництва та архітектури, захисту прав авторів та їх правонаступників під час будівництва, реконструкції та реставрації об'єктів архітектури.

За сучасних умов архітектурна діяльність розвивається досить активно і з'являється чимало творів архітектури, містобудування та садово-паркового мистецтва, які потребують особливого ставлення до них при їх реалізації.

Специфіка архітектурної діяльності як такої, а також особливості результатів інтелектуальної діяльності в галузі архітектури, вимагають проведення докладного правового аналізу всіх елементів авторських правовідносин у цій сфері, включаючи вивчення об'єктів авторського права, правового статусу авторів творів архітектури, їх суб'єктивних авторських прав і інших питань.

Вказані питання були предметом досліджень таких вчених, як Б.С.Антимонов, Є.П.Гаврилов, Я.Г.Гевірц, С.Гінзбург, І.А.Грінгольц, М.Г.Діканський, Х.А.Пізуке, Н.А.Райгородський, О.П.Сергєєв, В.І.Серебровський, Л.П.Тимофієнко, Є.А.Флейшиц, С.О.Чернишова, В.А.Чертков, Д.Б.Якуб та інших. Але ці дослідження було виконано на іншому фактичному та нормативному матеріалі, здебільшого імперативного спрямування, внаслідок чого низка питань потребує перегляду і переосмислення з нових методологічних позицій.

Метою цієї статті є дослідження структури сучасного нормативно-правового регулювання авторського права на твори архітектури та аналіз використання законодавцем поняття твору архітектури як об'єкта авторського права в різних нормативних актах.

Право інтелектуальної власності в об'єктивному значенні цього поняття – це система правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері створення та використання інтелектуального продукту [1, с.403]. Право інтелектуальної власності у цивільно-правовому значенні не є галуззю права, його слід вважати підгалуззю цивільного права, оскільки воно містить у собі декілька окремих цивільно-правових інститутів, що регулюють окремі види відносин інтелектуальної власності, за ознакою специфіки об'єкта права інтелектуальної власності.

У науці цивільного права під інститутом цивільного права розуміють цілісну групу цивільно-правових норм, що регулюють однорідні правовідносини [2, с.93]. Дослідження, проведене в даній статті, здійснено в межах такого цілісного інституту, як авторське право.

Загалом законодавство України про авторське право спрямоване на захист інтересів авторів шляхом надання їм певних визначених, обмежених у часі прав, що дозволяють їм контролювати використання їхньої творчої діяльності. Причому ці права стосуються не матеріального об'єкта, у якому може бути втілений результат творчої праці, а продукту діяльності людського розуму як такого. Отже, у зв'язку зі створенням творів літератури, науки і мистецтва виникають певні суспільні відносини, які потребують правового регулювання. Інститут авторського права і містить у собі ті правові норми, які охороняють форму вираження ідей творця. Проте, як відомо, норми авторського права регулюють відносини зі створення та використання різноманітних об'єктів, що

призводить до утворення всередині інституту авторського права окремих груп норм, які регулюють порівняно відокремлені відносини. Наприклад, авторське право на твори образотворчого мистецтва, на твори архітектури, комп'ютерні програми та інші.

Ми погоджуємось з тим, що група норм усередині інституту права, що регулює відносно відокремлені відносини, називається субінститутом права.

У силу специфіки суспільних відносин зі створення та використання творів архітектури в ряді інших відносин, врегульованих національним авторським правом можливо виділення окремих норм в самостійний цивільно-правовий субінститут – субінститут авторського права на твори архітектури. Така специфічність утворюється через нерозривний зв'язок матеріальної і духовної складових у соціальному змісті архітектурної діяльності, що знаходить своє відображення в особливих правових конструкціях відповідних норм.

Отже, переходячи до дослідження нормативно-правового регулювання архітектурної діяльності слід зазначити, що саме система норм, які утворюють субінститут авторського права на твори архітектури, є нормативною основою виникнення, зміни і припинення конкретних правовідносин у зазначеній галузі. Вона характеризується балансом приватних та публічних інтересів, де перші представляють свободу творчості, а другі – імперативні вимоги до її наслідків та, зокрема, безпеки промислового та цивільного будівництва.

В Україні на сьогодні регулювання відносин зі створення та використання творів архітектури здійснюється Конституцією України, Цивільним кодексом України, Законом України «Про авторське право і суміжні права», Законом України «Про архітектурну діяльність» та іншими нормативно-правовими актами. У даному дослідженні нас цікавить тільки позиція законодавця щодо визначення поняття твору архітектури як об'єкта авторського права. Саме тому дослідженню підлягає не весь комплекс джерел авторського та інших галузей права, а тільки основоположні акти авторського законодавства, які закріплюють твір архітектури як об'єкт авторського права та права на нього.

Відповідно до ст.41 Конституції України, кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ст.54 Конституції гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, які виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Передбачено, що кожний громадянин має право на результати власної інтелек-

туальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без згоди, за винятками, встановленими законом.

Єдине легальне визначення «твір архітектури» наведено в основному нормативно-правовому документі з питань авторського права та суміжних прав – Законі України «Про авторське право і суміжні права», в ст.1 якого зазначено, що твір архітектури – твір у галузі мистецтва спорудження будівель і ландшафтних утворень (креслення, ескізи, моделі, збудовані будівлі та споруди, парки, плани населених пунктів тощо). Стаття 3 вказаного закону встановлює, що дія цього Закону поширюється на твори архітектури та скульптури, які об'єктивно знаходяться на території України.

До об'єктів авторського права ст.8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» включає твори у галузі науки, літератури і мистецтва, зокрема твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва та ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності.

Передбачена цим Законом правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі.

Стосовно нормативного закріплення творів архітектури в Цивільному кодексі України слід зазначити, що ст.433 ЦК України до складу об'єктів авторського права, які належать до літературних та художніх творів, включає зокрема:

- твори живопису, архітектури, скульптури та графіки;
- ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки.

При цьому в ЦК України поняття твору архітектури не наводиться. Окремо в ч.2 ст.433 ЦК України вказано, що твори є об'єктами авторського права без виконання будь-яких формальностей щодо них та незалежно від їх завершеності, призначення, цінності тощо, а також способу чи форми їх вираження.

Цікавим є той факт, що законодавець при визначенні об'єктів авторського права, які належать до літературних та художніх творів поєднав твори живопису, архітектури, скульптури та графіки, що на думку деяких науковців [3, с.29] є недоцільним, і пропонується з наведеної дефініції виключити архітектуру, надаючи їй окрему позицію в переліку об'єктів правової охорони авторського права. Вона, на наш погляд, не позбавлена сенсу.

Проводячи аналіз наведених нормативно-правових актів, а саме Закону України «Про авторське право і суміжні права» та ЦК України, в аспекті застосування поняття твору архітектури та закріплення його серед об'єктів, які підлягають охороні нормами

авторського права, виникає питання: чи є твір архітектури єдиним об'єктом авторського права, а збудовані будівлі та споруди, ілюстрації, карти, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються архітектури, – лише різними формами втілення творів архітектури? Або ж, прямо дотримуючись тексту Закону України «Про авторське право і суміжні права» та Цивільного кодексу України, необхідно визнати наявність декількох самостійних об'єктів авторського права: по-перше, творів архітектури; по-друге, ілюстрацій, карт, планів, креслень, ескізів, пластичних творів, що стосуються архітектури?

У доктрині авторського права прийнято вважати, що твір є благом нематеріальним, він, як об'єктивно існуюче явище навколишнього світу виступає комплексом ідей і образів, що одержали своє об'єктивне вираження в готовій праці, є індивідуальним і неповторним відображенням об'єктивної дійсності. Класичним у вітчизняній доктрині авторського права є визначення твору наведені В.І. Серебровським: «Твір є сукупністю ідей, думок і образів, що отримали у результаті творчої діяльності автора своє втілення у доступній для сприйняття людськими почуттями конкретній формі, яка допускає можливість відтворення» [4, с.32], а також М.В. Гордоном: «Об'єктом авторського права слід вважати не просто роботу автора і не ідеї виражені автором, а твір як комплекс ідей та образів, які отримали своє об'єктивне втілення у готовій праці» [5, с.59]. Тому дуже важливо розрізняти сам твір, який має нематеріальну сутність, і форму його втілення, тобто ту речовинну форму, що є матеріальним носієм твору.

Таким чином можна стверджувати, що об'єктом авторського права є сам твір архітектури, втілений у формі або креслень, ескізів, моделей, або зведених будівель та споруд, парків, планів населених пунктів тощо. Дійсно, автор створює твір архітектури, який, як і будь-який інший твір, є нематеріальним благом. І цей твір може бути втілений як у формі креслень, ескізів, моделей, так і зведених будівель та споруд, парків, планів населених пунктів тощо. Якою б не була форма втілення, твір архітектури залишається тим же. Як правило, автор втілює твір архітектури у названі форми послідовно, тобто спочатку у нього формується комплекс ідей і образів, які він переносить на матеріальний об'єкт у вигляді ескізу. Потім після кінцевого формування уявлень про майбутній твір автор виготовляє його у вигляді макету або робить креслення основних форм і т.д. Але не виключені і випадки втілення твору архітектури в одній формі, наприклад, у формі проекту, без наступного його втілення в інших формах. Очевидно, що твір архітектури, втілений у формі проекту, залишиться твором, навіть якщо він не буде в подальшому втілюватися в інші його форми.

Отже, існує єдиний об'єкт авторського права – твір архітектури. Що ж стосується положень ст.8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» та ст.433 Цивільного кодексу України, які називають твори архітектури та ілюстрації, карти, плани, креслень, ескізи, пластичні твори, що стосуються архітектури самостійними об'єктами авторського права на твори архітектури, то їх можна визнати некоректними, і такими, що не відповідають доктрині авторського права.

Наведені висновки з проведеного аналізу використання дефініції творів архітектури як об'єктів авторського права цілком справедливі і для положень авторського права на об'єкти архітектурної діяльності, закріплених у розділі VI Закону України «Про архітектурну діяльність». Проте з деякими доповненнями.

Ст.29 вказаного Закону закріплює, що відносини, які виникають під час створення і використання об'єктів архітектури як об'єктів авторського права, регулюються Законом України «Про авторське право і суміжні права», цим Законом та іншими законодавчими актами України.

Об'єктами авторського права в галузі архітектури є твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва, а також плани, креслення, пластичні твори, ілюстрації, карти та ескізи, що стосуються архітектури.

У наведеному в Законі України «Про архітектурну діяльність» визначенні об'єкта авторського права в галузі архітектури присутнє щонайменше порушення системного методу при викладенні законодавцем правової норми, яке виявилось у включенні до більш вузької галузі (галузі архітектури), результатів більш широкій галузі діяльності людини (галузь містобудування, в ході проведення роботи в якій можливо створення творів містобудування). Наведемо обґрунтування цього положення.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про основи містобудування»: містобудування (містобудівна діяльність) – це цілеспрямована діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадян, об'єднань громадян по створенню та підтриманню повноцінного життєвого середовища, яка включає прогнозування розвитку населених пунктів і територій, планування, забудову та інше використання територій, проектування, будівництво об'єктів містобудування, спорудження інших об'єктів, реконструкцію історичних населених пунктів при збереженні традиційного характеру середовища, реставрацію та реабілітацію об'єктів культурної спадщини, створення інженерної та транспортної інфраструктури. Ст.2 вказаного Закону закріплює, що здійснення архітектурної діяльності є одним із головних напрямів містобудівної діяльності, а ст.3 відносить об'єкти архітектурної діяльності до складу об'єктів

містобудування. Тобто на рівні законодавства встановлено, що архітектурна діяльність є частиною містобудівної діяльності, і тому визначення об'єкта авторського права в галузі архітектури, наведене в Законі України «Про архітектурну діяльність», є неузгодженим з іншими нормативно-правовими актами України. Хоча при з'ясуванні природи авторського права на твори архітектури та твори містобудування можна дійти висновку, що це цілком відмінні за своєю сутністю об'єкти авторського права, які мають деякі схожі специфічні ознаки.

Стосовно визначення поняття твору містобудування як об'єкта авторського права, слід зауважити, що законодавець не надає легальної дефініції вказаного поняття, що негативно впливає на правову охорону та стимулювання авторів на створення творів містобудування. Ступінь наукової розробленості теоретичних та практичних питань авторського права в містобудуванні в Україні є досить низьким, тому зараз існує нагальна потреба в науковому осмисленні вказаної проблеми з метою більш чіткого нормативно-правового закріплення прав авторів у цій сфері.

Отже, результати розгляду нормативно-правового регулювання авторського права на твори архітектури засвідчують, що термінологічні невідповідності існували завжди й в основному були викликані тим, що нормативні документи розроблялися в різні часи, фахівцями різних наукових шкіл, які мають відмінні підходи і погляди на питання розвитку права в цілому, і авторського права зокрема. Проте, як відомо, однією з цілей проведення наукових досліджень є усунення суперечностей в існуючій нормативній базі, у тому числі в поняттях та термінах.

Підводячи підсумок дослідженню, слід вказати, що неоднозначне законодавче визначення основоположних понять, а саме таких як об'єкт, суб'єкт права, суб'єктивні права та інші, негативно впливає на розвиток галузі права в цілому і його інститутів зокрема. У законодавстві містяться лише загальні положення відносно такого об'єкта авторського права, як твір архітектури, не деталізуються вимоги щодо вказаних творів для надання їм авторської охорони, не визначено характерних ознак твору архітектури як об'єкта авторського права.

Неузгодженість правового визначення твору архітектури як об'єкта авторського права може бути подолана шляхом проведення наступних дій:

- по-перше, необхідно на науковому рівні сформулювати дефініцію твору архітектури як об'єкта авторського права з виділенням основних форм втілення твору архітектури в матеріальному носії;
- по-друге, потрібно закріпити розроблену дефініцію в авторському розділі Закону України «Про архітектурну діяльність» та

одночасно виключити наведене в Законі України «Про авторське право і суміжні права» визначення твору архітектури;

– по-третє, необхідно внести зміни до положень ст.8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» та ст.433 Цивільного кодексу України, в яких замінити наведені в переліку об'єкти авторського права, що стосуються архітектури, на єдиний об'єкт авторського права в галузі архітектури – твір архітектури.

Саме виконання цих дій надасть можливість на законодавчому рівні однозначно визначити твір архітектури як об'єкт авторського права та виключить можливість колізії норм при регулюванні авторських правовідносин, які існують в галузі архітектурної діяльності.

Список літератури: 1. Цивільне право України: Підручник / За заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасиво-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. К., 2004. Т. 1. 2. Шишка Р.Б. Систематика цивільного права України // Актуальні проблеми держави і права. Одеса, 2003. Вип. 17. 3. Чурліга Г.В. Авторське право на твори образотворчого мистецтва: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2003. 4. Серебровський В.И. Вопросы советского авторского права. М., 1956. 5. Гордон М.В. Советское авторское право. М., 1955.

Надійшла до редакції 22.05.06

С. М. Бервено

ЗМІСТ ПРИНЦИПІВ СПРАВЕДЛИВОСТІ, ДОБРОСОВІСНОСТІ І РОЗУМНОСТІ У ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ ЗА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Значну роль у функціонуванні договірних зобов'язань мають відіграти принципи справедливості, добросовісності та розумності, які вперше в Цивільному кодексі України безпосередньо передбачені в ст. 3 серед загальних засад цивільного законодавства (п.6) [1]. Значимість зазначених принципів у договірному праві обумовлена насамперед тим, що саме тут обсяг регулювання відносин за розсудом сторін є не лише значним, але навіть може переважати нормативне регулювання. Відтак саме в договірних правовідносинах вкрай важливо, щоб договірні сторони мали чіткі орієнтири у формулюванні умов договору з метою унеможливлення, зокрема, визнання його недійсним чи його примусового припинення.

Введення до ЦК України принципів справедливості, добросовісності та розумності не є випадковістю, адже воно обумовлено історичним розвитком світової правової системи, суспільним прогресом у розвитку цивілізації людства. Безумовно, ці терміни мають різне співвідношення, а відтак і формувалися з різним ступенем їх значимості. При цьому необхідно враховувати, що зазначені поняття, особливо справедливість і добросовісність в зарубіжних джерелах досить часто ототожнювались. Власне, ця тенденція